

С. В. Пілюк

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та правосуддя

ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

На сьогодні світовою практикою державотворення вироблено чимало різних моделей конституційного контролю, при цьому суттєво різняться не тільки спосіб формування та порядок діяльності, але й юрисдикція відповідних органів державної влади. Конституційне правосуддя — інститут, який на сьогодні вже органічно увійшов у правову систему України. В умовах реформування всіх сфер суспільного життя, розбудови демократичної, правової держави пошук оптимального обсягу юрисдикції Конституційного Суду України, який би враховував специфіку національної правової системи, конституційну форму правління, передовий зарубіжний досвід у цій сфері, видається одним з актуальних напрямків наукових досліджень у державно-правовій сфері.

Основними рисами американського судового контролю є: його здійснення судами загальної юрисдикції без створення спеціалізованого органу конституційного контролю; здійснення функції судового контролю притаманне всьому судовому апарату, не виділяється із загального механізму правосуддя, оскільки усі справи, якою б не була їх природа, вирішуються одними і тими ж судами і по суті на одних і тих же умовах. Конституційні питання можуть розглядатися в будь-яких спірних справах і не вимагають якогось спеціального до них ставлення» [2, с. 343].

У системі американських установ на рівні федерації і штатів відсутні спеціальні органи конституційного контролю, оскільки-

ки ці функції виконуються судами загальної юрисдикції. Верховний суд США прецедентом 1803 р. [5, с. 185] ввів для себе і для інших федеральних судів виняткове по своїй важливості повноваження тлумачити положення Конституції США та оголошувати недійсними закони, видані Конгресом США і легіслатурами штатів, будь-які акти виконавчої влади за мотивами їхнього протиріччя Конституції. Верховний суд США, як і інші федеральні суди, вправі за тими ж мотивами скасовувати рішення будь-яких судових органів.

У свою чергу верховні суди штатів активно розглядають справи, пов'язані з тлумаченням конституції і законів штатів. Суди загальної юрисдикції в штатах також виступають у ролі органів конституційного контролю та адміністративної юстиції, оскільки вони нерідко приймають до свого розгляду скарги на дії адміністративних установ і посадових осіб за мотивами неправильного застосування законів.

Головна особливість американської моделі конституційного контролю полягає в тому, що конституційний контроль не виділяється із системи загального правосуддя, здійснюється судами загальної юрисдикції в процесі конкретного спору про право. При розгляді судом конкретної кримінальної або цивільної справи будь-яка сторона в процесі може заявити про неконституційність закону. У цьому випадку звичайний процес переривається і починається розгляд іншої справи — про конституційність закону. Рішення цього питання веде або до припинення справи, або до її відновлення.

Процедура розгляду може визначатися цивільним законодавством або проходити за правилами спеціального судочинства. Це, у свою чергу, на думку багатьох дослідників [1, с. 30], обумовлює і такі риси даної моделі конституційного контролю, як універсальність (тобто як свій об'єкт він охоплює акти та дії на всіх рівнях здійснення влади); казуальність (тобто конституційний контроль здійснюється лише при розгляді конкретної справи); відносність (тобто судові рішення є обов'язковим лише для сторін процесу, але при цьому рішення вищої судової інстанції володіє незаперечним авторитетом для всіх).

Конституційний контроль здійснюється стосовно не тільки законів, але також і інших нормативних актів і нормативних розпоряджень, що приймаються на всіх рівнях здійснення дер-

жавної влади. Верховний Суд не займається абстрактним конституційним контролем. Нижчі суди не звертаються до Верховного Суду США із запитом з конкретного приводу, вони повинні самі вирішувати питання про конституційність закону, застосованого чи такого, який підлягає застосуванню в конкретній справі. Тут немає спеціального інституту індивідуальної конституційної скарги, яку можна було б подавати безпосередньо до Верховного Суду, і громадяни мають право звертатися за захистом будь-яких своїх прав у нижчестоящі суди. «При цьому слід відзначити істотну особливість американського конституційного контролю: суди тлумачать антиконституційну норму як неіснуючу і не беруть її до уваги при винесенні відповідного рішення по суті спору. У той же час будь-якого конкретного акту або обов'язкової процедури скасування неконституційної норми при американській моделі конституційного контролю як такої не відбувається» [1, с. 31].

В цілому в США об'єктом конституційного контролю може стати будь-який законодавчий або адміністративний акт, оскаржений у суді. Хоча американські юристи відзначають, що активність Верховного Суду в сфері контролю за конституційністю федерального законодавства знижується [3], проте існування самої американської федерації буде під загрозою, якщо позбавити Верховний Суд права оголошувати неконституційними закони окремих штатів.

С. В. Поленіна у зв'язку з цим звертає увагу на три правила, згідно з якими американські суди виконують функцію конституційного контролю: 1) plain meaning rule — суди не повинні змінювати суть закону під виглядом його інтерпретації; 2) the mischief rule — сенс тлумачення полягає в тому, щоб переконатися в дійсному намірі законодавця посилити ефективність його реалізації; 3) the golden rule — суд зобов'язаний застосовувати закон так, щоб уникнути можливості абсурдного рішення [4]. Три зазначених положення орієнтують американську систему конституційного контролю скоріше на «позитивний» напрямок, але при цьому фактично забороняють змінювати зміст закону, зберігаючи в цілому «негативне» начало.

Литература

1. Брежнев О. В. «Американская» модель судебного конституционного контроля (генезис и основные черты) [Текст] / О. В. Брежнев // Конституционное и муниципальное право. — 2005. — № 6. — С. 30-32.
2. Конституции зарубежных государств : учебное пособие [Текст] / сост. проф. В. В. Маклаков. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : БЕК, 1999. — 584 с.
3. Остапович И. Ю. Судебные органы конституционного контроля в современной практике зарубежных стран [Электронный ресурс] // Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия: Экономика и право. — 2014. — № 5-6. — Режим доступа : <http://www.nauteh-journal.ru/index.php/ru/---ep14-05/1189-a> — Назва з екрана.
4. Поленина С. В. Судебный прецедент в Российской Федерации — реальность и перспектива [Электронный ресурс] // Представительная власть. — 2002. — № 5-6. — Режим доступа : <http://www.pvlst.ru/archive/index.40.php> — Назва з екрана.
5. Правовые системы стран мира : энциклопедический справочник [Текст] — 3-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. д. ю. н., проф. А. Я. Сухарев. — М. : НОРМА, 2003. — 976 с.